

Анастасія Попова

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри господарського права
та господарського процесу Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)
avporova@meta.ua

УДК 346.7

ПРОФЕСІЙНА ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Високий ступінь ризикованості надання страхових послуг і значне зростання господарських операцій щодо страхового захисту зумовлює доцільність дослідження професійної фінансової діяльності у сфері страхування та актуальність зазначеної статті.

Метою статті є аналіз існуючих в економіко-правовій доктрині позицій щодо страхування як виду господарських правовідносин і страхової діяльності як виду професійної фінансової діяльності, співвідношення категорій “страхова послуга”, “страховий продукт” і “страховий товар”, а також сформулювати визначення поняття страхового інтересу, страхової послуги, страхування і страхової діяльності та її видів.

Авторка розглядає господарський інтерес для споживачів як потреби учасників господарських відносин у певній продукції, роботах, послугах, що задовольняються суб’єктами господарювання у процесі здійснення своєї господарської діяльності. З огляду на це, поняття страхового інтересу визначається як господарський інтерес страхувальника у захисті своїх майнових інтересів, що задовольняється страховиками/перестраховиками у результаті здійснення своєї професійної фінансової діяльності у сфері страхування.

У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що страховий продукт і страхова послуга мають різне значення, але є взаємопов’язаними категоріями, оскільки страхувальник не отримує страхову послугу, якщо не буде страхового продукту. страхова послуга визначається як господарська операція, що здійснюється суб’єктами господарювання (страховиками/перестраховиками, товариствами взаємного страхування), з метою задоволення потреб споживачів (страхувальників) у захисті своїх майнових інтересів за рахунок спеціально створеного грошового фонду у разі настання страхових випадків. З огляду на це, пропонується в ст. 4 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” послуги у сфері страхування як вид фінансових послуг замінити на страхові послуги.

Сформульовані такі визначення. Страхування – це вид господарських правовідносин, що виникають між страховиком і страхувальником у процесі здійснення страхової діяльності, пов’язаної з наданням страхових послуг. Пропонується уніфіку-

вати визначення страхування, що міститься у різних нормативно-правових актах і закріпити термін “страхування” за видом господарських відносин, а також вживати похідні терміни “страхова діяльність” для позначення виду професійної фінансової діяльності у сфері страхування, “страхова послуга” – для виду фінансових послуг. Страхова діяльність – це професійна фінансова діяльність, що здійснюється суб’єктами господарювання (страховиками/перестраховиками, товариствами взаємного страхування), з метою задоволення потреб споживачів (страхувальників) у захисті своїх майнових інтересів за рахунок спеціально створеного грошового фонду у разі настання страхових випадків. Здійснено поділ професійної фінансової діяльності у сфері страхування за предметною ознакою, за змістом і за формою страхування.

Ключові слова: страхування; страхова діяльність; страхова послуга; страховий інтерес; ринки небанківських фінансових послуг; професійна фінансова діяльність.

В Україні страхування вже давно є необхідним елементом ринкової культури та частиною життєдіяльності всіх верств населення. Існує прямий зв’язок між рівнем добробуту населення, рівнем розвитку ринкових відносин і розвитку страхування. Високий ступінь ризикованості надання страхових послуг і значне зростання господарських операцій щодо страхового захисту зумовлює доцільність дослідження професійної фінансової діяльності у сфері страхування і характеризує безумовну актуальність зазначеної статті.

Поняття страхування, страхового інтересу, страхової послуги і страхової діяльності досліджували такі вчені-економісти, як О. Гаманкова, Т. Говорушко, Ю. Клапків, С. Осадець, С. Реверчук, С. Скибінський, науковці-правники – Г. Ільченко, С. Клименко, Н. Пацурія, категорію господарського інтересу аналізували Л. Ніколенко, Н. Іванюта та ін. При цьому страхова діяльність, що здійснюється на ринках небанківських фінансових послуг (далі – НФП), не досліджувалась як вид професійної фінансової діяльності.

Метою дослідження є аналіз страхування як виду господарських правовідносин і страхової діяльності як виду професійної фінансової діяльності, співвідношення категорій “страхова послуга”, “страховий продукт” і “страховий товар”, а також сформулювати визначення поняття страхового інтересу, страхової послуги, страхування і страхової діяльності та її видів.

Змістом професійної фінансової діяльності є надання фінансових послуг, зокрема у сфері страхування. У чинному законодавстві термін “страхування” вживається у кількох значеннях. Так, згідно з Законом України “Про страхування” страхування розглядається як ‘вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб <...>’¹. Відповідно до ст. 352 Господарського кодексу

¹ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.

України (далі – ГК України) страхування є видом господарської діяльності, що пов'язана з наданням страхових послуг². Страхування розглядається як вид фінансової діяльності і визначається як діяльність, спрямована на покриття довготермінових та короткотермінових ризиків суб'єктів господарювання з використанням заощаджень через кредитно-фінансову систему або без такого використання (ст. 333 ГК України). Серед видів фінансової діяльності також розглядається допоміжна діяльність у сфері страхування, зокрема: страхуванням вантажів, оцінювання страхового ризику та збитків тощо. Загалом у законодавстві використовуються такі терміни, як “страхова діяльність”, “страхові послуги”, але вони не визначаються. З огляду на те, що предметом правового регулювання завжди є певні суспільні відносини, зокрема, відносини у сфері страхування, пропонуємо страхування розглядати як вид господарських відносин.

Для страхування як виду господарських відносин характерні такі ознаки:

1. Сфера здійснення – економіка держави, зокрема ринки НФП, які згідно з чинним законодавством включають ринок страхових послуг. У літературі міститься багато позицій щодо розуміння ринку страхових послуг. Так, з економічної точки зору ринок страхових послуг розглядають як особливу форму організації фінансових відносин, що виникають у процесі його функціонування між суб'єктами ринку з приводу купівлі-продажу послуг зі страхового захисту³. Ринок страхових послуг також визначають через категорію економічних відносин, акцентуючи увагу на суб'єктах такого ринку: страхувальники, страхові компанії (товариства взаємного страхування), страхові агенти та брокери⁴. Із господарсько-правової точки зору ринок страхових послуг пропонують визначати як систему особливих економіко-правових відносин щодо надання страхових послуг між суб'єктами страхової діяльності й учасниками страхових відносин у сфері господарювання, що виникають із приводу задоволення потреб заінтересованих осіб у захисті своїх майнових інтересів⁵.

Проблемним залишається питання співвідношення і підпорядкованості понять “страховий ринок” і “ринок страхових послуг”. Підтримуємо позицію науковців, які не ототожнюють ці категорії та вважають, що ринок страхових послуг є вужчим поняттям, оскільки охоплює тільки ті

² Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>> (дата звернення: 11.06.2021).

³ О Гаманкова, ‘Ринок страхових послуг: сутність, тенденції та шляхи розвитку’ (автореф дис д-ра економ наук, 2010) 5.

⁴ Ю Клапків, *Ринок страхових послуг: концептуальні засади, технічні інновації та перспективи розвитку* (ТНЕУ 2020) 41.

⁵ Н Пацурія, *Страхові правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики* (Аспект-Поліграф 2013) 85.

фінансові відносини, які опосередковують здійснення купівлі-продажу страхових послуг⁶.

2. Особливий (обмежений) суб'єктний склад. До суб'єктів страхування відносяться такі учасники ринку страхових послуг: 1) особи, які відповідно до закону мають право надавати страхові послуги на території України – страховики/перестраховики, товариства взаємного страхування; 2) особи, які провадять діяльність із надання посередницьких послуг на ринку страхових послуг – страхові/перестрахові брокери, страхові агенти; 3) асоціації й об'єднання страховиків, що мають статус саморегулювних організацій; 4) споживачі страхових послуг – страхувальники та треті особи за договором страхування (застраховані особи, вигодонабувачі, потерпілі особи); 5) інші учасники ринку страхових послуг.

3. Поєднання організаційного і майнового елементів. Така ознака господарських відносин проявляється під час створення господарських організацій, які надають фінансові послуги у сфері страхування. Так, власник приймає рішення про створення страховиків у певній організаційно-правовій формі (скликаються і проводяться установчі збори, за результатами яких укладається засновницький договір). Зокрема, страхові компанії створюються в організаційно-правових формах акціонерних, повних, командитних товариств або товариств із додатковою відповідальністю (ст. 2 Закону України “Про страхування”). Організаційний елемент також проявляється під час державної реєстрації страхових компаній, яка здійснюється за загальними правилами, визначеними Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань”⁷. Крім того, професійна фінансова діяльність у сфері страхування здійснюється виключно на підставі ліцензії, що видається згідно з Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів)”⁸, яка встановлює вичерпний перелік кадрових, організаційних, технологічних та інших вимог до ліцензіатів. При цьому страховики повинні сформувані необхідну майнову базу для здійснення своєї господарської діяльності, зокрема: дотриматися вимог, визначених законодавством, до складу (виключно у грошовій формі) і мінімального розміру статутного капіталу, власного капіталу тощо.

⁶ С Реверчук, О Білаш, *Ринок страхових послуг* (АРС 2013) 10–15; Пацурія (н 5) 84.

⁷ Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>> (дата звернення: 11.06.2021).

⁸ Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів): Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 913. *Офіційний вісник України*. 2016. № 98. С. 66 (втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 470).

Поєднання майнових та організаційних елементів можна також проаналізувати на прикладі договорів страхування. З огляду на те, що страхова діяльність має дві форми, розрізняють договори добровільного й обов'язкового страхування. Договір страхування може передбачати одночасне включення умов, що визначають як надання і оплату страхових послуг (розміри страхових сум, розміри страхових внесків (платежів, премій) і страхових тарифів), так і порядок припинення дії договору, дострокової зміни або розірвання договору, а також порядок розгляду спорів між сторонами. Відповідно до чинного законодавства для здійснення обов'язкового страхування Кабінет Міністрів України, якщо інше не визначено законом, встановлює форми типового договору (ст. 7 Закону України “Про страхування”). Наприклад, типовий договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса⁹. Але сьогодні типова форма також використовується для врегулювання договірних відносин із добровільного страхування, зокрема є Типовий договір добровільного страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми особами¹⁰.

4. Особливий об'єкт господарських правовідносин на ринку страхових послуг. Традиційно в правовій доктрині об'єктом страхування виділяють *страховий інтерес* щодо нагромадження і цільового витрачання ресурсів (як грошових, так і натуральних) із метою здійснення заходів із попередження, подолання, зменшення або відшкодування наслідків страхових випадків¹¹. Не менш популярною є наукова позиція, що об'єктом страхових правовідносин є *майнові інтереси*, тобто матеріальні та грошові цінності (майно, доходи, ризики підприємницької діяльності, цивільна відповідальність) і нематеріальні особисті блага людини (життя, здоров'я, працездатність). Деякі науковці співвідносять категорії “майновий інтерес” і “страховий інтерес” як ціле і частину і розглядають страховий інтерес як окремих випадок майнового інтересу¹². Щоб визначитися з власною точкою зору, звернемося до категорії господарського інтересу. Поява та використання загальної категорії “господарський інтерес” є доречними у межах господарсько-правового дослідження, оскільки широко використовуються категорії страхового і корпоративного інтересів, які логічно розглядати різновидами такого інтересу. Чинне законодавство не містить визначення господарського інтересу. Вчені-

⁹ Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 624 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2015-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 11.06.2021).

¹⁰ Про затвердження Типового договору добровільного страхування цивільно-правової відповідальності суб'єкта аудиторської діяльності перед третіми особами: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 13 листопада 2018 р. № 1977 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1348-18#Text>> (дата звернення: 11.06.2021).

¹¹ Пацурія (н 5) 317–8.

¹² Г Ільченко, С Клименко, ‘Предмет та об'єкт як істотні умови договору страхування’ (2012) 1 Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право 55.

економісти зазвичай використовують термін “економічний інтерес”. Але, як слушно зауважили Л. Ніколенко, Н. Іванюта, більшість науковців економічний і господарський інтереси ототожнюють. І це цілком логічно, оскільки, як зазначають автори, господарські інтереси та господарські відносини є невід’ємними елементами господарської системи, у межах якої розвивається економіка¹³. У сучасних умовах господарювання господарські потреби формують господарські інтереси. Кожний учасник господарських правовідносин має свій господарський інтерес. Зокрема, для споживачів господарський інтерес можна визначити як потреби учасників господарських відносин у певній продукції, роботах, послугах, що задовольняються суб’єктами господарювання у процесі здійснення своєї господарської діяльності. З огляду на це, поняття *страхового інтересу* можна сформулювати таким чином: це господарський інтерес страхувальника у захисті своїх майнових інтересів, що задовольняється страховиками/перестраховиками у результаті здійснення своєї професійної фінансової діяльності у сфері страхування.

Для визначення об’єкта страхування доцільно також з’ясувати зміст і співвідношення таких категорій, як “страховий товар”, “страховий продукт” і “страхова послуга”.

У сучасних умовах господарювання майже не використовується термін “страховий товар”, але науковці досліджують і визначають його, зокрема, як певну суспільну корисність, створену страховиком і призначену для надання страхувальнику за умови, якщо вона володіє споживчою і міною вартістю¹⁴.

У зарубіжній доктрині сформувалися різноманітні концепції щодо визначення поняття страхового продукту, які отримали підтримку і серед вітчизняних науковців. Зокрема, серед основних концепцій розуміння страхового продукту виділяють такі: концепцію трирівневого продукту Халлера, інформаційну концепцію Мюллера, компенсаційну концепцію та концепцію Фарні. Прийнятною вважаємо інформаційну концепцію, згідно з якою зміст страхової послуги полягає у наданні гарантії, а страховий продукт є певним обсягом інформації про умови видачі страхової гарантії¹⁵, а що страхова послуга і страховий продукт мають різне значення.

Підтримуємо позицію І. Фисун і О. Чернявської, які первинним вважають страховий продукт і визначають як результат людської діяльності щодо здійснення захисту майнових інтересів юридичних і фізичних осіб від наслідків раптових несприятливих подій. Страховий продукт ре-

¹³ Л. Ніколенко, Н. Іванюта, ‘Роль господарських інтересів у правовій регламентації господарських відносин і вирішенні господарських конфліктів’ (2015) 15 Наукові праці Національного університету ‘Одеська юридична академія’ 91, 93.

¹⁴ С. Скибінський, Н. Балук, ‘Поняття страхової послуги, її специфіка та характеристики’ (2007) 17.8 Науковий вісник: зб. наук. пр. Національного лісотехнічного університету України 158.

¹⁵ Т. Говорущко, *Страхові послуги: навчальний посібник* (ЦНЛ 2005) 33–5.

алізується у страховій послугі, яка стає страховим товаром, коли виробляється для постійного продажу¹⁶.

У літературі виділяють такі позиції щодо співвідношення страхової послуги і страхового продукту: одні науковці ототожнюють страхову послугу і страховий продукт, коли їх визначають, зокрема зазначають “страховий продукт (послуга)”¹⁷; інші науковці визначають страхову послугу через категорію страхового продукту. Наприклад, Т. Говорушко визначає страхову послугу як продукт праці колективу страхової компанії, що задовольняє потребу страхувальника у безпеці в обмін на грошовий еквівалент у формі страхової премії¹⁸.

Таким чином, страховий продукт і страхова послуга мають різне значення, але є взаємопов’язаними категоріями, оскільки страхувальник не отримає страхову послугу, якщо не буде страхового продукту.

Підтримуючи позицію прихильників моністичного підходу до розуміння об’єкта правовідносин, пропонуємо виділяти *загальний об’єкт господарських правовідносин на ринку страхових послуг* – фактичне господарське відношення щодо надання страхових послуг та *спеціальний об’єкт* – страховий продукт, зокрема і страховий інтерес.

5. Метою встановлення господарських правовідносин на ринку страхових послуг є задоволення інтересів учасників зазначених відносин. Так, споживачі страхових послуг мають інтерес у захисті майнових благ у разі настання певних подій (страхових випадків). Зі свого боку професійні учасники ринку страхових послуг задовольняють потреби таких суб’єктів за допомогою надання відповідних послуг, при цьому задовольняють власний інтерес в отриманні прибутку чи збереженні реальної вартості фінансових активів.

6. Зміст та економічна сутність господарських правовідносин на ринку страхових послуг. Взаємозв’язок між учасниками господарських правовідносин на ринку страхових послуг полягає в наявності у кожного з них суб’єктивних прав і обов’язків, які у більшості випадків покладені на обидві сторони, і правам, яким зазвичай відповідають певні обов’язки. Учасники таких відносин виступають щодо один одного як управлені і зобов’язані особи, інтереси одного можуть бути реалізовані виключно за допомогою іншого. Як зазначав В. Мартем’янов, у визначенні змісту правовідносин завжди має враховуватися їхня економічна основа, сутність, яка визначається залежно від місця у відтворенні (виробництво, обмін, розподіл, споживання) та характеру державного регулювання¹⁹.

¹⁶ І Фисун, О Чернявська, ‘Сутність страхової послуги як товару на страховому ринку’ [2010] 2 (41) Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України 180.

¹⁷ С Осадець (ред), *Страховання: підручник* (2-ге вид, переробл і допов, КНЕУ 2008) 43.

¹⁸ Говорушко (н 15) 13.

¹⁹ В Мартемьянов, *Хозяйственное право, т 1: Общие положения. Курс лекций* (БЕК 1994) 35, 36.

Економічна сутність господарських правовідносин на ринку страхових послуг, як і ринків НФП загалом, полягає у перерозподілі фінансових активів між фізичними та/або юридичними особами, що відбувається у результаті здійснення спеціальними суб'єктами господарювання професійної фінансової діяльності²⁰. В. Плиса економічний зміст страхування визначає через такі функції: 1) формування спеціалізованого страхового фонду грошових коштів; 2) відшкодування збитку й особисте матеріальне забезпечення громадян; 3) попередження страхового випадку і зменшення розміру збитків від стихійних лих і нещасних випадків²¹.

7. Господарські правовідносини на ринку страхових послуг характеризуються також значним ступенем державного регулювання та саморегулювання. Це забезпечується системою органів, які здійснюють державне регулювання ринку страхових послуг, і саморегулювними організаціями страховиків. До системи органів, які в межах своїх повноважень здійснюють контроль і державне регулювання ринку страхових послуг, входять: 1) органи, які забезпечують загальні засади державного регулювання ринку страхових послуг, основні повноваження яких закріплені в Конституції України: Президент України (ст. 106), Верховна Рада України (ст. 85), Кабінет Міністрів України (ст. 116); 2) спеціальний орган, що здійснює державне регулювання страхової діяльності – Національний банк України; 3) органи, які виконують спеціальні функції контролю та нагляду за дотриманням законів на ринку страхових послуг – Національна поліція України, Генеральна прокуратура України та ін. Значний ступінь державного регулювання ринку страхових послуг також проявляється у тому, що чинним законодавством встановлюються підвищені вимоги до суб'єктів страхової діяльності (наявність сплаченого статутного фонду для страховиків-резидентів або гарантійного депозиту для філій страховиків-нерезидентів та гарантійного фонду страховика, створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань тощо); забезпечення виконання мети державного регулювання ринку страхових послуг – ефективний розвиток страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захист інтересів страхувальників (статті 30, 31 Закону України “Про страхування”).

8. Свідомо-вольовий характер господарських правовідносин на ринку страхових послуг проявляється, по-перше, в законодавчому регулюванні таких відносин, оскільки господарсько-правові норми страхового законодавства є результатом свідомо-вольової діяльності людей (правотворчих органів), а по-друге, учасники господарських правовідносин на ринку

²⁰ А Попова, ‘Поняття, ознаки та види господарських правовідносин на ринках небанківських фінансових послуг’ (2019) 8 Право України 191.

²¹ В Плиса, *Страхування: навчальний посібник* (Каравела 2005) 392.

страхових послуг реалізують свої права й обов'язки через власні вольові, свідомі дії.

Страхові правовідносини у сфері господарювання опосередковуються професійною фінансовою діяльністю у сфері страхування.

Відповідно до чинного законодавства для позначення професійної фінансової діяльності у сфері страхування можна використовувати різні словосполучення (зокрема, “господарська діяльність з надання фінансових послуг у сфері страхування”, “страхова діяльність”), які є однаковими за змістом²².

Для формулювання поняття страхової діяльності необхідно виділити і проаналізувати основні її ознаки. Страхова діяльність як вид професійної фінансової діяльності має такі ознаки:

1. Особливий суб'єктний склад. Діяльність із надання фінансових послуг у сфері страхування здійснюється спеціальними суб'єктами господарювання на професійних засадах.

Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховання і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням (ст. 2 Закону України “Про страхування”). Відповідно до ст. 352 ГК України суб'єктами страхової діяльності як особливого виду господарської діяльності є спеціально уповноважені державні організації та суб'єкти господарювання (страховики). Таким чином, суб'єктом страхової діяльності можуть бути страхові організації (страхові/перестрахові компанії), товариства взаємного страхування і страхові посередники (страхові або перестрахові брокери, страхові агенти);

2. Змістом професійної фінансової діяльності у сфері страхування є надання страхових послуг.

Згідно з чинним законодавством послуга у сфері страхування є видом фінансової послуги, тобто операцією з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів (ст. 1 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”²³). Закон України “Про страхування” не визначає поняття страхової послуги, але окремі автори розглядають страхову послугу через легальне визначення страхування, тобто як комплекс цивільно-правових від-

²² Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1; Про затвердження Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов): Постанова Правління Національного банку України від 30 березня 2021 р. № 27 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0027500-21#Text>> (дата звернення: 11.06.2021).

²³ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг (н 22).

носин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством²⁴.

Багато науковців визначають страхову послугу як товар, оскільки її надання не збігається в часі з її споживанням. Це специфічна ознака страхової послуги відрізняє її від інших видів послуг. Ю. Клапків, Р. Юлдашев, Д. Шаплико зазначають, що страхова послуга – це специфічний товар страхового ринку, який формує страховий захист майнових інтересів клієнта від збитків, які є наслідком страхових випадків²⁵. З метою поглибленого розуміння сутності категорії “страхова послуга” Т. Сива виділяє такі характерні ознаки: невідчутність і невіддільність, незбереженість, ризикованість, часова обмеженість, не можна запатентувати, майже неможливо заощадити чи передати як власність²⁶.

Деякі науковці, визначаючи поняття страхової послуги, також виділяють її складові. Так, І. Фисун та О. Чернявська розглядають якісні (термін оформлення страхового договору й страхового полісу, ввічливість персоналу страхової компанії, його професійність, сучасні способи продажу страхових продуктів (інтернет, доставка страхового полісу клієнтові), юридичну підтримку страхового договору, а також здатність страхової компанії вчасно і в повному обсязі відповідати за своїми зобов'язаннями перед страхувальником) та фінансові (перелік ризиків, зазначених у страховому договорі, розмір страхових тарифів, страхові суми, ліміти відповідальності страховика при здійсненні страхування відповідальності, розмір інвестиційного доходу за видами страхування життя) складові²⁷.

Нині правова доктрина, зокрема й наука господарського права, не виробила єдиного підходу до поняття страхової послуги. Багато хто з науковців звертає увагу на недосконалість правової категорії “страхова послуга”. Так, Н. Пацурія розглядає страхову послугу як діяльність суб'єктів господарювання щодо задоволення потреб учасників страхових правовідносин у сфері господарювання (як страхувальників) у захисті своїх майнових інтересів, за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів на підставі закону або договору страхування²⁸. Через категорію “діяльність” страхову послугу також визначають вчені-економісти. Н. Балук і С. Скибінський зазначають, що страхова послуга є видом економічної діяльності, що створює цінність для споживача у вигляді страхового захисту та певні переваги

²⁴ Осадець (н 17) 43.

²⁵ Клапків (н 4) 45.

²⁶ Т. Сива, ‘Зміст і характерні ознаки страхових послуг’ (2006) 16.2 Науковий вісник: зб. наук. пр. Національного лісотехнічного університету України 296–7.

²⁷ Фисун, Чернявська (н 16) 182.

²⁸ Пацурія (н 5) 83.

в результаті дій страховика (або його посередників) матеріального і нематеріального характеру, спрямованих на повне та якісне задоволення потреб страхувальника²⁹. Є науковці, які визначають страхову послугу як: як *визначений набір інформації*, що містить умови надання гарантії стабільності майнового статусу протягом певного періоду, де ризик випадкового погіршення матеріального стану страхувальника при настанні страхового випадку компенсується страховою виплатою³⁰; *специфічну фінансову послугу у вигляді продажу юридично оформлених зобов'язань* зі страхового захисту, яку надають на ринку страховики страхувальникам³¹.

На підставі аналізу наукових позицій та чинного законодавства вважаємо, що *страхова послуга* – це господарська операція, що здійснюється суб'єктами господарювання (страховиками/перестраховиками, товариствами взаємного страхування), з метою задоволення потреб споживачів (страхувальників) у захисті своїх майнових інтересів за рахунок спеціально створеного грошового фонду у разі настання страхових випадків.

З огляду на те, що доцільно розмежовувати такі категорії, як страхові послуги, страхова діяльність, а страхування розглядається як вид господарських відносин, пропонуємо в ст. 4 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” послуги у сфері страхування як вид фінансових послуг замінити на страхові послуги.

3. Професійна фінансова діяльність у сфері страхування має ризиковий характер. Особливої уваги заслуговує правова характеристика страхового ризику. Насамперед доцільно проаналізувати поняття такої загальної категорії щодо страхового ризику, як фінансовий ризик.

Фінансовий ризик в економічній діяльності – це об'єктивний фактор, зумовлений дією стохастичних (*прим. від гр., здогадка; випадковий, імовірнісний*) причин і чинників, зокрема конфліктністю ситуації прийняття рішень, невизначеністю цілей і наслідків дій, відсутністю повної та об'єктивної інформації щодо процесів, які відбуваються тепер чи відбуватимуться у майбутньому³².

У чинному законодавстві не міститься визначення фінансового ризику. Водночас законодавець регламентує різні види фінансових ризиків, зокрема страховий ризик. Так, відповідно до ст. 8 Закону України “Про страхування” страховий ризик – це певна подія, на випадок якої проводиться страхування і яка має ознаки ймовірності та випадковості настання. Категорію страхового ризику визначають як: передумову виник-

²⁹ Скибінський, Балук (н 14) 162.

³⁰ Клапків (н 4) 56.

³¹ Гаманкова (н 3) 5.

³² С Еш, *Фінансовий ринок: навчальний посібник* (Центр учбової літератури 2009) 167.

нення страхових правовідносин³³; небезпеку або можливість настання страхового випадку³⁴. Наприклад, ризик страхувальника може полягати у втраті сплаченої страхової премії у разі ненастання страхового випадку. Розмір страхової премії напряму залежить від ступеня ризику, тобто чим більше ризиків передається страховику, тим вищий буде розмір страхової суми.

4. Може мати комерційний і некомерційний характер. Суб'єкти господарювання здійснюють професійну фінансову діяльність у сфері страхування переважно для задоволення майнових інтересів інших членів суспільства, з основною метою – одержання прибутку від операцій, які вони проводять. Водночас чинне законодавство передбачає здійснення господарської фінансової некомерційної діяльності у сфері страхування. Так, відповідно до ст. 14 Закону України “Про страхування” фізичні особи та юридичні особи з метою страхового захисту своїх майнових інтересів можуть створювати товариства взаємного страхування в порядку і на умовах, визначених законодавством України. Товариство взаємного страхування є юридичною особою-страховиком, що створюється відповідно до Закону України “Про страхування” з метою страхування ризиків членів цього товариства³⁵. Відмінна риса страхових організацій цього типу полягає в тому, що вони не мають на меті отримання прибутку від операцій, що проводять, оскільки страхують тільки майнові інтереси тих осіб, які є членами таких організацій³⁶.

5. Страхова діяльність має таку ознаку професійної фінансової діяльності суб'єктів господарювання, як поєднання приватних і публічних інтересів. Наприклад, страхова діяльність може існувати як баланс приватного інтересу страховика/перестраховика щодо отримання прибутку від надання страхових послуг і публічних інтересів страхувальника щодо якості, ціни й інших характеристик страхових послуг (наприклад, страхова послуга може бути надана у конкретно визначених випадках, період часу, після проходження процедури оцінки ризиків тощо).

6. Здійснюється у сфері суспільного виробництва. У процесі надання спеціальним суб'єктом господарювання страхової послуги споживачу (страхувальнику) відбувається формування і використання власних та/або залучених фінансових активів на ринку реальних активів, тобто у сфері суспільного виробництва.

³³ Пацурія (н 5) 117.

³⁴ В Серебровський, ‘Страховой риск’ в Сб. ст. кафедры “Проблемы современного права” и правового факультета Харьковского ин-та народного хозяйства, посвященный памяти академика В. М. Гордона (1927) 195.

³⁵ Тимчасове положення про товариство взаємного страхування, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 1997 р. № 132 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-97-%D0%BF#Text>> (дата звернення: 11.06.2021).

³⁶ Пацурія (н 5) 71.

Визначення страхування, закріплене у ст. 352 ГК України, містить кваліфікуючу ознаку професійної фінансової діяльності як формування і використання власних та/або залучених фінансових активів у сфері суспільного виробництва, тобто страхування здійснюється за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових платежів. Закон України “Про страхування” розширює джерела формування страхових фондів за рахунок доходів від розміщення коштів цих фондів (ст. 1).

Відповідно до чинного страхового законодавства можна виокремити такі види професійної фінансової діяльності у сфері страхування:

1. *За предметною ознакою:* у сфері особистого страхування (страховий захист життя, здоров’я, працездатності та пенсійного забезпечення); у сфері майнового страхування (страхування майнових інтересів, пов’язаних із володінням, користуванням і розпорядженням майном); у сфері страхування відповідальності (з відшкодування страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі).

2. *За змістом:* професійна фінансова діяльність із безпосереднього страхування, перестраховання і взаємного страхування.

3. *За формою страхування:* професійна фінансова діяльність з обов’язкового і добровільного страхування.

Висновки. Отже, на підставі виділених і проаналізованих ознак можна сформулювати такі визначення. *Страхування* – це вид господарських правовідносин, що виникають між страховиком і страхувальником у процесі здійснення страхової діяльності, пов’язаної з наданням страхових послуг. Пропонуємо уніфікувати визначення страхування, що міститься у різних нормативно-правових актах, і закріпити термін “страхування” за видом господарських відносин. З метою уникнення змішування термінології доцільно вживати похідні терміни “страхова діяльність” для позначення виду професійної фінансової діяльності у сфері страхування, “страхова послуга” – для виду фінансових послуг.

Страхова діяльність – це професійна фінансова діяльність, що здійснюється суб’єктами господарювання (страховиками/перестраховиками, товариствами взаємного страхування), з метою задоволення потреб споживачів (страхувальників) у захисті своїх майнових інтересів за рахунок спеціально створеного грошового фонду у разі настання страхових випадків.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Esh S, *Finansovyi rynok: navchalnyi posibnyk* (Tsentr uchbovoi literatury 2009) (in Ukrainian).
2. Hovorushko T, *Strakhovi posluhy: navchalnyi posibnyk* (TsNL 2005) (in Ukrainian).
3. Klapkiv Yu, *Rynok strakhovykh posluh: kontseptualni zasady, tekhnichni innovatsii ta perspektyvy rozvytku* (TNEU 2020) (in Ukrainian).
4. Martemianov V, *Khoziaistvennoe pravo, t 1: Obshchye polozheniia. Kurs lektsyi* (BEK 1994) (in Russian).
5. Patsuriia N, *Strakhovi pravovidnosyny u sferi hospodariuvannia: problemy teorii i praktyky* (Aspekt-Polihraf 2013) (in Ukrainian).
6. Plysa V, *Strakhuvannia: navchalnyi posibnyk* (Karavela 2005) (in Ukrainian).
7. Reverchuk S, Bilash O, *Rynok strakhovykh posluh* (ARS 2013) (in Ukrainian).

Edited books

8. Osadets S (red), *Strakhuvannia: pidruchnyk* (KNEU 2008) (in Ukrainian).
9. Serebrovskiy V, 'Strakhovoi rysk' v *Sb. st. kafedry "Problemy sovremennoho prava" y pravovoho fakulteta Kharkovskoho yn-ta narodnoho khoziaistva, posviashchennyi pamiaty akademyka V. M. Hordona* (1927) 193–9 (in Russian).

Journal articles

10. Ilchenko H, Klymenko S, 'Predmet ta ob'iekt yak istotni umovy dohovoru strakhuvannia' (2012) 1 *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo* 53–6 (in Ukrainian).
11. Nikolenko L, Ivaniuta N, 'Rol hospodarskykh interesiv u pravovii rehlamentatsii hospodarskykh vidnosyn i vyrishenni hospodarskykh konfliktiv' (2015) 15 *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia"* 90–8 (in Ukrainian).
12. Popova A, 'Poniattia, oznaky ta vydy hospodarskykh pravovidnosyn na rynkakh nebankivskykh finansovykh posluh' (2019) 8 *Pravo Ukrainy* 181–95 (in Ukrainian).
13. Syva T, 'Zmist i kharakterni oznaky strakhovykh posluh' (2006) 16.2 *Naukovyi visnyk: zb. nauk. pr. Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy* 294–8 (in Ukrainian).
14. Skybinskyi S, Baluk N, 'Poniattia strakhovoi posluhy, yii spetsyfika ta kharakterystyky' (2007) 17.8 *Naukovyi visnyk: zb. nauk. pr. Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy* 156–5 (in Ukrainian).
15. Fysun I, Cherniavska O, 'Sutnist strakhovoi posluhy yak tovaru na strakhovomu rynku' [2010] 2 (41) *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy* 178–83 (in Ukrainian).

Theses

16. Hamankova O, 'Rynok strakhovykh posluh: sutnist, tendentsii ta shliakhy rozvytku' (avtoref dys d-ra ekon nauk, 2010) (in Ukrainian).

Anastasiya Popova

PROFESSIONAL FINANCIAL ACTIVITY IN THE FIELD OF INSURANCE

ABSTRACT. The high degree of risk in the provision of insurance services and a significant increase in business transactions for insurance protection determines the feasibility of studying professional financial activities in the field of insurance and the relevance of this article.

The purpose of the article is to analyze the existing positions in the economic and legal doctrine on insurance as a type of economic relationship, insurance activity as a type of professional financial activity. Analyze the ratio of the categories “insurance service”, “insurance product” and “insurance product”, as well as formulate a definition of the concept of insurance interest, insurance service. On the basis of the selected features to offer the definition of insurance and insurance activities and its types.

The author considers economic interest for consumers as the needs of participants in economic relations in certain products, works, services that are satisfied by business entities in the process of carrying out their economic activities. In view of this, the concept of insurance interest is defined as the economic interest of the insured in the protection of their property interests, which is satisfied by insurers/reinsurers as a result of their professional financial activities in the field of insurance.

As a result of the study, the author concluded that the insurance product and the insurance service have different meanings, but are interrelated categories, because the insured will not receive the insurance service if there is no insurance product. Insurance service is defined as a business transaction carried out by business entities (insurers/reinsurers, mutual insurance companies) in order to meet the needs of consumers (insurers) to protect their property interests through a specially created monetary fund in the event of insurance. In view of this, it is proposed in Art. 4 of the Law of Ukraine “On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets” to replace insurance services as a type of financial services with insurance services.

The following definitions are formulated. Insurance is a type of economic legal relationship that arises between the insurer and the insured in the course of insurance activities related to the provision of insurance services. It is proposed to unify the definition of insurance contained in various regulations and to establish the term “insurance” by type of economic relations, as well as to use derivative terms “insurance activity” to denote the type of professional financial activity in insurance, “insurance service” – for the type financial services. Insurance activity is a professional financial activity carried out by business entities (insurers/reinsurers, mutual insurance companies) in order to meet the needs of consumers (insured) in protecting their property interests at the expense of a specially created monetary fund in case of insured events. The division of professional financial activity in the field of insurance by subject, content and form of insurance.

KEYWORDS: insurance; insurance activity; insurance service; insurance interest; non-banking financial services markets; professional financial activity.